

Nejdřív práce a potom zase práce aneb jak žijí Ukrajinci v Česku

Ukrajinci patří v populaci cizinců v Česku k dlouhodobě nejpočetnější. Dnes jich zde žije 105 614 (podle ČSÚ k 1. 1. 2016) z celkového téměř půl milionu cizinců. Tým Geomigrace na Přírodovědecké fakultě UK se za posledních dvacet let podrobněji zaměřil zejména na témata spojená s ekonomickou migrací, začleněním na trh práce, prostorovým rozmístěním, vnitřním stěhováním, remitencemi a jejich neregulérním pobytem. Nejčastější cílovou skupinou našeho výzkumu jsou pracovní migranti uplatňující se na tzv. sekundárním trhu práce. Pro představu, jak tyto migranti žijí, vybíráme některé příběhy a zkušenosti respondentů (více o metodologii výběru respondentů a použitých metodách výzkumu viz Drbohlav, 2015).

Život pro zítřek, resp. mají Ukrajinci volný čas?

Málokdo si uvědomuje, jak velký prostor zabírá v životech migrantů práce. Každodenní sledování 24 migrantů po dobu šesti měsíců ukázalo, že čas věnovaný práci zaujímal velkou část dne (i více než 10 hodin) a týdne (i více než 60 hodin), přičemž na jiné aktivity než uskutečnit nákup cestou domů z práce jim mnoho času nezbyvá.

Vasyl pracuje v supermarketu v sekci masa a uzenin: „Mám jenom jeden den v týdnu volno. Musím měsíčně oddělat 250–300 hodin, takže musím být pořád v práci. Jsem zavedený v elektronické databázi, která sleduje, kolik hodin odpracuji. To oni pak dají agentuře a ta mi vyplatí peníze.“

Celá organizace jejich dnů, týdnů, měsíců i roků je zcela primárně podřízena pracovnímu programu. Podoba každodenního života se odvíjí především od typu profese. Typický je souběh dvou zaměstnání a práce na směnný provoz, kdy při střídání zaměstnání není vždy dostatek času na spánek.

Vasyl: „V noci pracuji na pivní pohořlosti v pivovaru a odpoledne před další směnou jdu dělat administrativu do supermarketu.“ Natalie: „Léta jsem chodila každou neděli do kostela, ale teď chodím uklízet i v neděli.“

Obr 1: Ukrajinci, zejména stavební dělníci, často bydlí na ubytovnách. Foto: E. Janská

Typické pro jejich život je odsouvání svých plánů a tužeb do budoucnosti v řádu i několika měsíců či let, a to na dočasný či trvalý návrat na Ukrajinu. Z jejich životních strategií je patrné, že svůj pobyt spojený s velkým pracovním nasazením považují za životní provizorium nutné pro vyřešení ekonomické situace své rodiny. U této strategie může zůstat i rodina s dospělými dětmi.

Natalie: „Chtěla bych jet k moři, ale raději asi budu šetřit na důchod. A také chci i dál pomáhat dětem a své vnučce...“

Do této situace je také dostává nutnost udržet si pracovní povolení a pobyt, který v současnosti je téměř nemožné znovu získat. Někteří migranti v takovém „provizoriu“, jako je např. život na ubytovně, oddělené rodiny, neřešení svých zdravotních potíží, stráví i 15 let a své plány z různých důvodů neuskuteční. Mezi odsouvané plány patří opravy či nákup domů na Ukrajině, odpočinek, pomoc manželce s hospodářstvím, aktivity s rodinou anebo cestování.

Vasyl: „...chtěl bych tady dělat jenom sezónní práci, abych mohl částečně pomoci doma a být tam.“ Saša: „Když jsem doma, pracuji na stavbě svého domu, někdy mi pomáhají i sousedi. V zimě, když jsem doma nejdéle, je to ale kvůli počasí problém. Stavba pokračuje pomalu, trvá to již několik let.“

Volný čas v podobě „dovolené“ tráví Ukrajinci zejména doma na Ukrajině. Chvilu odpočinku věnují spíše finančně a časově nenáročným aktivitám, jako je např. posezení s přáteli, pasivní odpočinek doma, návštěva restaurace, fotbal a ojedinele procházka či plavání. Logicky se však málo věnují „zvelebování“ svého bydlení – úklidu bytu či nákupu bytových doplňků, neboť byty a pokoje na ubytovnách často sdílí s dalším spolubydlicím a využívají je jen na přespaní.

Marusja: „V létě tady děláme grilovačky a užijeme si hodně zábavy, Ukrajinci na ubytovně jsou taková komunita, taková jediná rodina.“

A co zdraví?

Velké pracovní nasazení, práce v nebezpečných pracovních podmínkách (hlavně ve stavebnictví) a u mnohých nezdravý životní styl s sebou logicky přináší problémy se

zdravím. Na základě vlastního hodnocení svého zdravotního stavu se zdá, že zejména migrantky nad 40 let vnímají svůj zhoršený zdravotní stav (Dzúrová a Drbohlav, 2014). Vysvětlujeme si to tím, že se u nich projevuje velká zodpovědnost za financování i fungování rodiny na Ukrajině, kdy často přebírají roli živitelky a hlavy rodiny, což může být jedno z vysvětlení jejich horšího zdravotního stavu.

Rozdělené rodiny

Migrace má bohužel významný vliv na fungování celé rodiny a vzájemných rodinných vztahů a vazeb. Stává se, že přichází za prací jeden zástupce rodiny či oba rodiče a děti (i velmi malé) nechávají v péči prarodičů někdy i po celý rok.

Natalie: „Když bylo synům 4, 5 a 9 let, odjela jsem do Čech. O děti se starali maminka s tatínkem.“ Igor: „Kdyby byla celá rodina v Česku, tak by to bylo velmi drahé.“

Výchova dětí na dálku je problematická. Natalie: „Musela jsem platit úplatky na polytechnickém učilišti, aby starší syn dostal diplom elektrikáře. V pubertě ho prarodiče vůbec nezvládali a já jsem byla daleko.“

Komunikace funguje díky moderním technologiím poměrně dobře a tak některé rodiny spolu mohou být v každodenním kontaktu. Manželka Ivana, která žije na Ukrajině, k tomu říká: „Píšeme si každý den SMSky a Saša dvakrát až třikrát týdně telefonuje. Počítač nemáme, protože je moc drahý (asi 400 USD).“ Robert: „Ve spojení jsme stále, protože jsem připojen na Skype a tedy si téměř každý večer pár vět napíšeme.“

Model rozdělených rodin je v Zakarpatské oblasti (hlavní zdrojové oblasti migrantů v Česku) běžný již po několik generací. Někteří setrvávají u modelu oddělených rodin po celý pobyt, jiní se po určité době spojují, včetně dětí. Tento životní styl s sebou přináší mnohé problémy, kdy dochází k odcizení partnerů a k následnému rozvodu.

Ze zasláných peněz z Česka žijí na Ukrajině celé rodiny

Při studiu remitencí jsme si všimli velké finanční soudržnosti rodiny, kdy posílané či převáděné peníze z Česka na Ukrajinu představují významný zdroj podpory rodiny.

V ZORNÉM POLI GEOGRAFŮ

Celkově jsou peníze téměř výhradně určeny pro rodinné příslušníky migrantů a remiten- ce v podobě „naturálií“ nehrají příliš velkou roli. Používány jsou především pro účely uspokojení základních potřeb (nákup potravin, energie, oblečení a zdravotní péče).

Životní styl migrantů je tak podmíněn posíláním peněz či zboží na Ukrajinu. Například Saša pracuje 6 dnů v týdnu na stavbě a v neděli odpočívá doma. Aby mohl své rodině poslat co nejvíce, utrácí jenom za jídlo.

Kdo pomůže v tísní?

Z hlediska složení a vývoje sociálních sítí včetně prostorového aspektu patří Ukrajinci k velmi dobře se integrujícímu etniku v Česku. Při řešení problémů se obrací jak na krajany, tak i na Čechy (Vašát a Bernard, 2015). Čím delší čas Ukrajinci v Česku stráví, tím více Čechů nalezneme v jejich sociálních sítích. Například pokud hledají informace o zaměstnání či bydlení, obra- cejí se právě na Čechy. Naopak na své krajany se obrací ve výjimečnějších situacích (půjčení peněz apod.) a při realizaci volnočasových aktivit a zábavy. Rodina hraje prim při existenčních potížích či finanční podpoře.

Vzdělání

Především v 90. letech platilo, že vysokoškolsky vzdělání migranti z Ukrajiny běžně pracovali na manuálních pozicích. Dnes jsou tyto pozice především obsazovány migranty s obecným středoškolským vzděláním, případně s dokončeným jedenáctiletým vzděláním. Vysokoškolsky vzdělání migranti směřují do kvalifikovaných profesí. Svou kvalifikaci v Česku nejobtížněji udrží učitelé a zdravotní sestry. Stále však platí, že čím vzdělanější migrant, tím méně využívá svůj vzdělanostní potenciál.

Neoprávněný pobyt a práce

Migranti z Ukrajiny jako tzv. třetízemci mají složitý přístup na český pracovní trh. Globální finanční krize s sebou přinesla omezení vydávání pracovních povolení,

v jejímž důsledku se poměrně mnoho Ukrajinců dostalo do neoprávněného režimu (nemají povolení k práci, neprodloužili si či nezískali legální pobyt), což je činí velmi zranitelnými – jsou snadno vydíratelní, ovlivňuje to jejich vztahy s rodinou (omezené cestování domů) a také i trávení volného času.

Ivan: „Dříve, když jsem měl vízum, chodil jsem na diskotéky, na fotbal s kamarády, ale teď jsem raději doma a nikam nechodím.“

Řada Ukrajinců také velmi těžce nese nepřiměřený způsob zacházení při jejich zadržení, protože necítí, že by dělali něco tak nebezpečného a špatného. K problémům plynoucím z neoprávněného pobytu a práce patří neplacení důchodového pojištění, nemožnost se

Remitence – finanční a jiné prostředky (např. oblečení, jídlo, vybavení bytů a domů) zasílané migranty ze země zdrojové (kde pracují) zpět do země původu.

Sekundární trh práce – trh práce (na rozdíl od primárního, více viz teorie duálního trhu práce), pro který jsou typická pracovní místa s nižší prestiží, nízkou mzdou, malými požadavky na kvalifikaci a horšími pracovními podmínkami.

Sociální síť (v migračním kontextu) – síť sociálních vazeb migrantů na základě příbuzenských, přátelských či etnických kontaktů, jsou klíčové v rozhodovacím migračním procesu (zda vůbec migrovat) a slouží i jako záchranné síť (v případě vzniklých problémů).

Třetízemci (občané třetích zemí) – občané pocházející ze zemí mimo EU/EHP.

Klient – zprostředkovatel práce migrantům, kteří do Česka přicházejí z Ukrajiny.

Klientský systém – označení sítě vztahů a služeb, jejichž prostřednictvím jsou nabízena volná pracovní místa migrantům, kteří do Česka přicházejí z Ukrajiny.

Obr 2: Život na ubytovně není lehký. Obyvatelé si zde musí vystačit s minimálním místem (jeden pokoj) a jeho sdílením s dalšími kamarády/známými. Foto: E. Janská

nechat zdravotně ošetřit. Jsou často odkázáni na pomoc prostředníka – tzv. klienta, což s sebou přináší i řadu negativních aspektů, jako je zadržování části mzdy, nesvobodu při výběru práce (chodí, kam je klient posle) apod.

Závěry

Ukrajinská imigrace se stala v Česku běžnou realitou. Jejich zájem zde pracovat plyne především z přetrvávající špatné ekonomické situace na Ukrajině. Život migranta přináší určitá úskalí (např. rozdělení rodin, problémy s legalizací pobytu, vysoké pracovní nasazení, řešení zdravotních potíží v zahraničí, nevyužití svého vzdělání a schopností), která jsou ale ochotni překonávat vidinou zisku finančních prostředků pro zachování důstojného života na Ukrajině. Kvalita života migranta je často poznamenána neregulérností jejich pobytu v Česku, kdy příčinou této situace je do jisté míry současná imigrační politika Česka, např. ztížená možnost požádat o pracovní vízum přes systém Visapoint na českých zastupitelských úřadech.

Eva Janská, Dita Čermáková, PřF UK
eva.janska@natur.cuni.cz
dita.cermakova@natur.cuni.cz

Work First and Then Work Again or How Do Ukrainians Live in Czechia? The everyday life of Ukrainians in Czechia differs quite a bit from the everyday life of Czechs. Ukrainians especially differ in spending their free time. While Czechs tend to relax at home, at their cottage, by playing sports, visiting cultural attractions or undertaking DIY projects; Ukrainians are limited in their leisure, both temporally and financially. This article explores these Ukrainians' daily lives and the issues they face, using knowledge and experiences gained through research carried out by the Geo-migration team.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- ČERMÁKOVÁ, D., JANSKÁ, E. (2014): Vnitřní stěhování obyvatel Česka – koncentrační či difúzní směry? *Geografické rozhledy* 24, č. 4, s. 26–27.
- DRBOHLAV, D. (ed.) (2015): *Ukrajinská pracovní migrace v Česku*. Karolinum, Praha, 284 s.
- DRBOHLAV, D. (ed.) (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Praha, Karolinum 312 s.
- DZÚROVÁ, D., DRBOHLAV, D. (2014): „Gender Inequalities in the Health of Immigrants and Workplace Discrimination in Czechia.“ *BioMed research international*.

- JANSKÁ, E. (2006/2007): Ukrajinec – symbol levné pracovní síly v Česku, nebo zdroj investic na Ukrajině? *Geografické rozhledy*, 16, č. 5, s. 2–3.
- VÁŠÁT, P., BERNARD, J. (2015): Formování komunit, nebo sociální integrace? Analýza personálních sítí ukrajinských imigrantů v Plzni. *Czech Sociological Review* 51, 2, s. 199–226.
- Cizinci v České republice, 2015. ČSÚ. <https://www.czso.cz/csu/czso/cizinci-v-cr-2015>.
- <http://www.geomigrace.cz/>